दैनिक साम्ययोग-

विनोबा-वार्ता

मासिक वर्गणी १.५० न. पं.

अंक : १०५) वर्धा, शुक्रवार ता. १७ जुलई १९६४ (मूल्य ५ न.पै.

पाण्या पावसाच्या दिवसातहि तुम्ही लोक ग्रामदान यात्रेवर जाण्यासाठी उत्सुक आहा हे पाहून आनंद वाटतो.

स्कंद--विनायक

कालच्या अंकात 'पुरुषोत्तम-गुरु' आणि 'सिद्ध-बुद्ध' ह्या नांवावरील विनोबाजींची प्रवचनें दिली होती. आजच्या अंकी 'स्कंद-विनायक' या नांवावरील प्रवचन देत आहोंत.

– संपादक

स्कंद विनायक !

स्कंद हा एक संस्कृत शब्द आहे. परमेश्वराचे विशेषण स्कंद. स्कंद म्हणजे खंडण करणारा. असें मानलेले आहे की देवांचा सेनापती स्कंद होता. गीतेत 'सेनानीत जसा स्कंद' असें आले आहे. सेनापतीमध्यें मी स्कंद आहे. म्हणजे सेनापतीमध्ये श्रेष्ठ आहे. हें भगवन्ताचे रूप आहे. आम्ही ज्याला हल्ली सरकारचे डिफेन्स खाते म्हणतो, संरक्षण विभाग म्हणतो, तो ईश्वराचा जो भाग आहे तो स्कंद आहे.

आणि विनायक म्हणजे गणपति, ज्याला हल्ली शिक्षणाचें खाते म्हणतात स्कंद म्हणजे फार पराक्रमी. उपनिषदांत वर्णन आहे की स्कंद हे नांव सनत्कुमारांचे आहे. सनत्कुमार महाज्ञानी होऊन गेले. त्यांनी नारदाला ज्ञान दिले. नारद सनत्कुमारांपाशी गेले आणि म्हणाले की मला ज्ञान द्या. सनत्कुमार म्हणाले, तूं तर पुष्कळ शिकला आहेस. तुला काय ज्ञान द्यायचे आहे ? "ऋग्वेदो यजुर्वेदः सामवेद अथवर्णश्चतुर्थं इतिहास-पुराणः पञ्चमो वेदाना वेदः पित्र्यो राशिर्दैवो निधिर्वाकोवाक्यमेकायनं देव-विद्या ब्रह्मविद्या भूतविद्या क्षत्रविद्या नक्षत्रविद्या सर्पदेवजनविद्या"

हे सगळे मी शिकलो आहे. (ब्रह्म-विद्या म्हणजे ब्रह्मविद्यामंदिर काढले ते नाही.) ब्रह्मविद्या म्हणजे ब्राह्मणाचे शास्त्र. ते मी शिकलो आहे. असे पुष्कळ मी शिकलो आहे. पण इतके शिकलो तरी अंतःकरणांतला शोक गेला नाही. "तस्मै मृदितकषायाय तमसस्पारं दर्शयति भगवान् सनत्कुमारः" तर मला शोकाच्या पार कसे जावे ते शिकवा. सनत्कुमार म्हणाले, 'तूं जे शिकला आहेस ते शब्द आहेत. ती शाब्दिकविद्या आहे. नारद म्हणाले, मग मी काय करू ? मग सनत्कुमारांनी त्याला सांगितले की अमुक कर, तमुक कर. शेवटी अध्ययन करून दिले व मग संसाराचे भय दूर केले. नारद निवृत्त झाले. कृतार्थ झाले. अशी कहाणी त्यांत आहे. सनत्कुमारांनी नारदाला, ज्याचे सर्व 'कषाय' नष्ट झाले होते, म्हणजे ज्यांचे चित्त शुद्ध झाले होते त्या नारदाला अंधःकाराच्या पार प्रकाशाचा किनारा दाखविला.

म्हणून सनत्कुमाराला स्कंद हे नांव दिले. कारण ते संसाराचे खंडन करतात. संसार, पाप खंडन करण्याची जी भगवंताची शक्ति तिला स्कंद म्हणतात आणि ज्ञान देण्याची भगवंताची जी शक्ति तिला विनायक म्हणतात. दक्षिण भारतात स्कंदाची उपासना करतात. गणपतीची उपासना भारतात करतात उत्तम शिक्षण झाले तर आंतून रक्षण होते राष्ट्र संकटांत राहत नाही आणि तेवढ्यांत संकट आले तर स्कंद काम करतो असे दोन्ही मिळून काम होत असते. म्हणून ही दोन नांवे एकत्र आली. एक जोडी सिद्ध-बुद्ध एक जोडी स्कंद-विनायक आणि एक सवितापावक. ते उद्या पाहूं.

ब्रह्मविद्या मंदिर, पवनार

६-७-६४

---o---

स्वराज्य आंदोलनासारखा वर्धा जिल्हा चमकू दे

★ संत तुकडोजी महाराज ★

विनोबांची ग्रामदानाबाबत तीन वारदा भेट घेण्याचा व त्यांच्या पवित्र मुखातून ग्रामदानाचे वैशिष्टय ऐकण्याचा सुयोग आला. आपण कोणत्या मार्गाने सुखी होऊ शकतो ह्या संबंधी आज घराघरांत चर्चा चालली आहे. लोक गटागटाने ती चर्चा करीत आहेत. तेव्हा त्याचा लाभ घेण्याची हीच वेळ आहे. आणि नेमक्या ह्याच वेळी प्रकाशाचा विचाराचा किरण (विनोबा व ग्रामदान) आपल्या निकट आला आहे. आणि विनोबांनी असे महत्वाचे ठिकाण पकडले आहे की सरकार व सेवाभावी संस्था ह्यांनी ह्या जिल्हयांत चंग बांधून काम करण्याचे ठरविले आहे. ९०० ग्रामदाने व्हावीत असा ह्या जिल्हयात प्रयत्न चालला आहे.

प्रत्यक्ष दर्शनाने लोकांचे आकर्षण वाढते. मनुष्य आज हे दर्शन करण्यास उत्सुक झाला आहे. लोक पाहू इच्छितात की असा कोणता प्रांत, जिल्हा, आहे की जेथे लोक अेकमताने काम करीत आहेत. ग्रामदानानंतर भराभर कामाला लागले आहेत, तरुण धावताहेत, मुले येताहेत, शिक्षक झटताहेत, सर्वच कामाला लागले आहेत. गावात निरनिराळ्या कामासाठी समित्या बनल्या आहेत. शेती, शिक्षण, उद्योग, आरोग्य ही खाती निर्माण करून कामे चालली आहेत. गावातील भांडणे गावात मिटविली जात आहेत, जातीयता मिटत आहे. मानवधर्म शिकविला जात आहे. हे दर्शन पाहण्याची देशाची इच्छा आहे.

सत्याग्रहाच्या वेळी आणि १९५२ साली जशी गुलामी सहन करणार नाही ह्या भावनेने लोक सर्व दिशेने उठले आणि ह्या जिल्हयातहि विशेष पराक्रम प्रगट झाला तसेच ह्याहि वेळी झाले पाहिजे.

प्रजातंत्र यायचे असेल तर प्रत्येक गाव, नगर आपल्या पायावर उभे झाले पाहिजे. गाव आपसात भांडणार नाही तर वकिलावर होणारा व्यर्थ खर्च वाचेल. दोन देश भांडणार नाहीत तर देशाचा फौजेवरील खर्च वाचेल. तुम्हाला माहितच आहे की मोठी इमारत बांधण्यापूर्वी अगोदर अेक छोटा नमुना तयार करतात. व मग त्याबरहुकुम मोठी इमारत उभी होते.

आजच्या पंचायतीनेहि ग्रामस्वराज्य उभे झाले असते. १००-५०० घरांच्या गावात त्या काम करतात. पण आज पंचायती भांडणाचे अड्डे बनल्या आहेत. जुनी भांडणे पण उकरून काढतात. गटबाजी इलेक्शनबाजी वाढली आहे. ती काढली पाहिजे व गाव अेके ठिकाणी बसून चालविले पाहिजे.

त्यासाठी ग्रामदानाचा मार्ग समोर आला आहे. लोकांच्या रोगावर तो रामबाण इलाज आहे. जगात तपश्चर्या नित्य चाललेलीच असते. ईश्वर अेखाद्या-च्या वाणीतून प्रगट होतो. विनोबांच्या वाणीतून तो प्रगट होत आहे. संघर्षातून वीर निपजतात. नवे नवे लोक पुढे येऊन चमकतात. ग्रामदान तसेच कार्य आहे. तेव्हा वर्धा जिल्हयातील लोकांनी ह्यातच शक्ति लावावी. धावून धावून ह्या कामात यावे. प्रश्न विश्वासाचा आहे. तो नसेल तर ते अेक ढोंग ठरेल. विश्वास त्याच्यातच वागेल

(बाकीचे पानावर पहा)

www.vinoba.in

श्री. रा. कृ. पाटील यांच्याशी प्रश्नोत्तरें

(कालच्या अंकावरून पुढे चालू)

ग्रामदानानंतर प्रत्येक लहान गावाला ग्रामसभा स्थापन झाल्यामुळे कदाचित् पूर्वीच्या २० ग्रामपंचायती ऐवजी ४० ग्रामपंचायती होतील त्या सर्वांना मतदानाचा अधिकार राहील का ? भारत सरकाने जे मॉडेल ग्रामदान बनविले त्यात ह्या प्रश्नाची दखल घेतली आहे. अेकच मनुष्य जावा असे ठरले तर मग ह्या दोघा चौघातून रोटेशनने किंवा त्यांनी आपसात ठरवून तो निर्णय घ्यावा असेहि होऊ शकेल. किंवा सरकारने तितकी ग्रामपंचायतींची संख्या वाढविली तर हा प्रश्न येणार नाही. मुंबई सरकार ह्यापैकी कोणता निर्णय घेते ते लवकरच कळेल. हाच न्याय न्यायपंचायतीला पण लागू होईल.

ग्रामसभेने आपले निर्णय सर्व संमतीने घ्यावे असे आपण मानलेले आहे. पण कायद्यात हे कलम अंतर्भूत केलेले नाही. कायद्याने हा निर्णय ग्रामसभेकडे सोपविला आहे. ह्याला रेग्युलेशन म्हणतात. ही स्वतंत्रता त्या ग्रामसभेला देण्यात आली आहे. प्रत्येक ग्रामसभा आपल्या गावाकरिता रेग्युलेशन करू शकेल असे त्याचे स्वरूप आहे.

त्यानंतर पाटील साहेबांना काही प्रश्न शिबिरातील कार्यकर्त्यांनी विचारले. ते प्रश्न व त्यांची उत्तरे खाली दिली आहेत.

प्रश्न– आजची ग्रामपंचायत व ग्रामदानाची ग्रामसभा अलग अलग काम करतील का ?

पाटील– ग्रामदान झाले नाही तर जुनेच स्वरूप कायम राहील. ग्रामदान झाले तर त्या गावाला नवीन कायदा लागू होईल. म्हणजे ग्रामदान झाल्यानंतर दोन अधिकार मिळतील. पूर्वीच्या ग्रामपंचायतीचे अधिकारहि मिळतील आणि नवीन ग्रामदान कायद्याने देण्यात आलेले अधिकारहि मिळतील.

उत्तर– ७५% लोकांनी ग्रामदान केले तर बाकीच्यांचे काय ?

उत्तर– ते गाव ग्रामदान झाले तर २५% लोकांना ते लागू होईल का ? असा हा प्रश्न आहे. ह्याचे उत्तर होकारार्थी व नकारार्थी आहे. सह्या न करणारांचाहि समावेश होईल. परंतु ज्यांनी ग्रामदानपत्रावर सह्या केल्या त्यांचेवर जे निर्बंध ते ह्यांचेवर नाहीत जसे मालकी हक्क विसर्जन, जमीनदान उत्पन्नाचा हिस्सा दान द्यावा लागणार नाही. ग्रामदानपत्रावर सह्या न करणाऱ्या लोकांना ग्रामपंचायतीला जो कर द्यावा लागतो तो द्यावा लागेल. त्यांना आपली जमीन पूर्वीप्रमाणे कोठेहि विकता येईल. ग्रामसभेचे ते सदस्य राहतील, ग्रामसभेच्या कामात भाग घेतील.

प्रश्न– विकासाच्या कर्जात त्यांना सहभागी होता येईल का ?

उत्तर– होता येईल.

प्रश्न– शेतकऱ्यावर इतके कर्ज आहे की त्याची जमीन विकली तरी ते फिटणार नाही. लोकाचे बाबतीत ग्रामदानांत काय तरतूद आहे ?

उत्तर – हे विधान अतिशयोक्तीचे आहे. परंतु कोणाला ग्रामदानात सामील करायचे किंवा रोकायचे हा ग्रामसभेला अधिकार आहे. कर्जाची छानबीन करण्याचा अधिकार तिला आहे. ते फेडण्याची योजना ती बनवील. आणि खाजगी कर्ज लवादामार्फत कमी करून फेडण्याची सोय करून घेता येईल. सहकारी बँका व सरकारचे कर्ज मात्र पूर्ण स्वीकारले जाईल. परंतु सरकारची ग्रामदानी गावांना मदत करण्याची व त्यांना अग्रक्रम देण्याची इच्छा आहे. तसे हुकूम ठिकठिकाणी लवकरच येतील.

प्रश्न – कायद्यानेच सर्व ग्रामदानें का करून घेत नाही ?

उत्तर – सरकारला ही खात्री नाही की लोक कायदा सहन करतील. कारण लोकांच्या रक्तात मालकीची भावना पिढ्यान् पिढ्या मुरली आहे. लोकांना मालकी हक्क स्वेच्छेने सोडली तरच सरकारची खात्री पटेल. अफगाणिस्थानच्या शहाने बुरखा काढून टाकण्याचा अेक कायदा केला तेव्हा लोकांनी त्याला पळवून लावले. तसेच आज सरकारने कायदा केला तर आपले होईल अशी त्याला भीति वाटते. तेव्हा स्वेच्छेने मालकी सोडण्याचे आंदोलन चालवावेच लागेल.

ग्रामदान विषयावरील चर्चा आटोपल्यावर ग्रामाभिमुख खादी हा विषय श्री. शेंदुर्णीकर वकील ह्यांनी मांडला आणि खेड्यांची लूट थांबवून खेड्याची आर्थिक बैठक मजबूत करा असे सांगितले. खादी विषयाचे विवेचन चालू असताच संध्याकाळी साडे पाच वाजता संत तुकडोजी महाराजांचे आगमन झाले. पूर्वतयारीत मिळालेले ग्रामदानपत्र त्यांना अर्पण केल्यावर त्यांना अध्यक्षांनी भाषणाची विनंती केली. संत तुकडोजी महाराजांनी विनोबांच्या खरांगणा मुक्कामी वर्धा जिल्हाभर सप्ताह घेऊन सर्वांनी संयुक्त जोर लावावा ह्या विचाराचा पुरस्कार केला होता. आणि त्यानंतर वारंवार त्या कल्पनेचा ते पुरस्कार करीत असतात. ग्रामदानानंतर त्यांनी फार भावमधुर व चैतन्य निर्माण करणारे भाषण दिले. (ते सोबत दिले आहे.)

महाराजांचे भाषण आटोपल्यावर श्री. विनायकराव चौधरी आणि हिंगणघाट पंचायत समितीचे सभापति श्री. पंजाबराव धनवटे ह्यांनी तालुक्यातील जनतेला ह्या कार्यक्रमात भाग घेण्याची विनंती केली. येथील व्यापारी श्री. रावजी भाई ह्यांनी शिबिराची व्यवस्था करण्याचे कामात उत्साहाने मदत केली.

हिंगनघाट तालुक्यात श्री. रा. कृ. पाटील, ठाकुरदासजी बंग, अेकनाथ भगत, श्री. बेलसरे वकील, श्री. शेंदुर्णीकर वकील, श्री. मोतीलालजी मंत्री, श्री. अंभोरे इ. च्या नेतृत्वाखाली दहा पथके प्रचारासाठी निघाली.

श्री. माणिकचंदजी जोशी आणि श्री. दत्ता पवार ह्यांच्या टोळचा हिंगनघाट शहरात प्रचार करतील. श्री. आनंदराव हिवसे, श्री. बा. ना. काळे, श्री. विनायकराव चौधरी, श्री. पंजाबराव धनवटे ह्या स्थानिक नेत्यांनी सप्ताहात खेडोपाडी फिरून ग्रामदान प्रचार कार्यात भाग घेण्याचे ठरविले आहे.

---०---

(पान १ वरून)

ज्याच्या मनात समाजाबद्दल धारणा आहे. दुःख पाहून रडणारी, ते दूर करण्यास झटणारी माणसे घराघरातून निघतील तर त्यांच्या त्यागाने ग्रामदाने होतील.

शहरातील लोकांचेहि खेड्याखेड्यात संबंध आहेत. तेथूनच ते आलेले आहेत. व्यापार व्यवहारासाठी शहरे बसली पण सर्वांचे मूळ खेड्यातच आहे. भारत लाखो खेड्यात वसलेला आहे. तेव्हा शहरवाल्यांचेहि हे काम आहे. काहीतरी दान देऊन टाकावे ही ग्रामदानामागील कल्पना नाही. तो सहकार्याचा वडा आहे. आपल्या गावाची सेवा करण्याचा तो दृढ संकल्प आहे. जमीन गावाचे बाहेर विकायची नाही ह्यात गावाचेच हित आहे. जमीन हे धन आहे ती बाजारू वस्तु नाही ही त्यामागे भावना आहे.

जमीन धन गावाला देणे हे काहीच नाही. वास्तविक तन-मन सर्वच द्यायला हवे. विनोबा तर थोडासाच हिस्सा मागतात. तेव्हा लोकांना वळण लावण्याची ही सुंदर कल्पना आहे.

प्रत्यक्ष दहा पंधरा गावांचा गट घेऊन कामाला लागाल तर काही निघेल. केवळ चर्चावाद करीत रहाल जगाच्या तुफानासमोर पतंगासारखे उडून जाल. बाहेरचा डोक्यावर येऊन बसेल. ह्यानेच लोकांना स्वराज्याचा अर्थ कळेल. आपल्या आवडीचा विषय घेऊन कामात रमा. जिल्हा आदर्श करा.

आत्मविश्वास बाळगून फिरा. प्रत्येक नागरिकाला सांगा प्रत्येक गाव ग्रामदान करायचे आहे, ग्रामसभा स्थापन करायची आहे, गाव नमुनेदार करायचे आहे. निरनिराळ्या विषयाच्या समित्या बनवून काम वाटून द्यावयाचे आहे. त्यामुळे सरकारहि धावून येईल.

विश्वास होऊ दे की आम्ही सर्व मिळून कामाला लागलो आहोत. आदर्श जिल्हा करण्यास सिद्ध झालो आहोत. आपण सर्व देशाचे लक्ष जाईल असे काम करा जसे स्वराज्य आंदोलनात देशाचे लक्ष इकडे लागले होते.

---०---

उत्तम कलमा मिळतील

वर्धा-नागपूर मोटार मार्गावरील सेलडोह गावी आमचेकडे संत्रा, लिंबू, जांब ह्यांच्या उत्तम कलमा मिळतील,

अधिक माहितीसाठी
श्री नारायणराव काळे
सर्वोदय कार्यालय मगनवाडी-वर्धा, येथे भेटा

सेलडोह
जि. वर्धा

निरंजनसिंग भारद्वाज

संपादक :-श्री. गोपाळराव काळे, श्री. वसंतराव बोंबटकर,
प्रकाशक:-श्री. वसंतराव बोंबटकर,
मुद्रक:-गो. भा. जोशी, भास्कर प्रेस, वर्धा.
स्वामित्व:-महाराष्ट्र सर्वोदय मंडळ, मुंबई.

साम्ययोग दैनिक ता. १७-७-६४ अ.१०५ र.नं.ए.न.२९५
विनोबा वार्ता, मगनवाडी, वर्धा (म. राज्य)

श्री. परंधाम. आश्रम
पवनार.

www.vinoba.in